

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2023. № 3.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.3.51>

УДК 334.72

К. Г. Гриценко,

к. т. н., доцент кафедри економічної кібернетики,

Сумський державний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7855-691X>

М. М. Биців,

аспірант,

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8529-0988>

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЛІЗИНГУ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ФІНАНСУВАННЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

K. Hrytsenko,

PhD in Technical Sciences, Associate Professor of the Department of

Economic Cybernetics, Sumy State University

M. Bytsiv,

Postgraduate student, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

PECULIARITIES OF LEASING USAGE AS A TOOL FOR FINANCING SMALL AND MEDIUM SIZED BUSINESS IN UKRAINE

У статті проаналізовано різні аспекти використання лізингу як інструменту залучення інвестицій малими та середніми підприємствами (МСП) України. Відзначено, що в Україні фінансування малого та середнього бізнесу здійснюється незначною кількістю інструментів, які здебільшого пов'язані із банківською системою. Наголошено на тому, що поширенню лізингу в Україні перешкоджає не розуміння переваг цього альтернативного інструменту інвестування підприємницької діяльності, оскільки в кінцевому підсумку лізинг обходиться децю дорожче за звичайну купівлю-продаж через неврахування нетривіальних вигод, таких як додатковий прибуток, отриманий від обороту звільненого завдяки лізингу власного капіталу. Аналіз показав, що альтернативні фінансові інструменти в Україні відмінні від банківських кредитів, такі як лізинг, венчурний капітал, факторинг, все ще знаходяться у стадії розвитку.

The article analyzes various aspects of the use of leasing as a tool for attracting investments by small and medium-sized enterprises (SMEs) in Ukraine. It is noted that in Ukraine, financing of small and medium-sized businesses is carried out by a small number of instruments, mainly related to the banking system. It is noted that the spread of leasing in Ukraine is hindered by a lack of understanding of the advantages of this alternative tool for investing in entrepreneurial activity, since though leasing costs a little more than a regular purchase and sale but it gives non-trivial benefits, such as additional profit received from the turnover of a additional capital due to leasing. Analysis showed that alternative financial instruments in Ukraine other than bank loans, such as leasing, venture capital, factoring are still under development. It was argued that in Ukraine, leasing is available as an alternative to lending, but the interest rate policy of leasing deals is not as attractive compared to credit to make most car distributors consider investing in the development of the car leasing market for the SME segment. It was shown that in Ukraine, despite the recent growth in the volume of leasing agreements, there is still a significant lag behind the average European level of penetration of leasing into the

national economy. The use of leasing for SME financing in EU countries rose to near pre-pandemic levels between April and September 2021, while the use of bank loans, especially grants or subsidized loans, declined markedly. The key reasons in favor of leasing when acquiring property for small and medium-sized businesses are highlighted. Lease financing is usually provided based on the borrower's cash flow rather than credit history, assets, or equity. When leasing, there is no need for collateral, since the leasing object itself serves as collateral. Unlike bank loans and debt obligations, lease financing imposes fewer management restrictions than bank loans. Demand for SME finance in Ukraine has been shown to outstrip supply, resulting in a financing gap of €10.3 billion in 2021 compared to €9.3 billion in 2016.

Ключові слова: лізинг, лізингові операції, МСП, кредит, банки, лізингодавець, ефективність лізингу, інструмент інвестування.

Keywords: leasing, leasing operations, SMEs, credit, banks, lessor, leasing efficiency, investment tool.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Малі та середні підприємства (МСП) є важливою частиною економіки будь-якої країни. Так, у країнах Європи МСП забезпечує дві третини робочих місць у приватному секторі. Малі та середні підприємства становлять 99% усіх підприємств у ЄС. Для МСП доступність фінансування інвестицій є визначальним фактором для розвитку їх бізнесу. Статистика показує, що лізингова форма інвестування особливо популярна в МСП європейських країн, оскільки дає змогу профінансувати майже 100% ринкової ціни майна, тоді як при інших форм фінансування це не завжди можливо. Лізингові угоди дозволяють гнучкіше управляти власними коштами підприємств МСП, оскільки лізингові платежі можна розподілити на весь термін служби придбаного майна.

В Україні, незважаючи на зростання протягом останнього часу обсягів лізингових угод все ще спостерігається суттєве відставання від

середньоєвропейського рівня проникнення лізингу в національну економіку, що негативно відображається на фінансуванні малого та середнього бізнесу країни.

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій. Проблемам аналізу особливостей застосування лізингу як альтернативного до кредитування інструменту зовнішнього фінансування підприємницької діяльності присвячено чимало наукових досліджень та публікацій, серед яких можна виокремити публікації Кишакевича Б.Ю., Мігулки О.О. [3], Корякіна І, Кірчнера Р. [6], Краємера Х, Ланга Ф. [7] та інших. Більшість авторів вказують на значних відмінностях у використанні лізингу та кредиту для фінансування придбання основних засобів. Так, у роботі Ф. Капости та інших [8] проведено дослідження втрат при дефолті LGD у випадку лізингу та відзначено, що класичні оцінки LGD для кредитів та облігацій не враховують специфіку лізингової галузі, обумовлюючи потребу у більш детальному вивченні особливостей використання цього інструменту на ринку фінансування МСП.

Мета статті – проаналізувати проблемні аспекти розвитку лізингового фінансування малого та середнього бізнесу в Україні.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні перед Україною стоїть важливе завдання щодо створення сильного й конкурентоспроможного сектору малого та середнього бізнесу опираючись на принципи міжнародного права та використовуючи значний досвід європейських країн. Параметри класифікації малих й середніх підприємств в Україні відповідають критеріям Рекомендацій Європейської Комісії для визначення мікропідприємництва, малих і середніх підприємств (див. табл. 1). До малих й середніх підприємств в Україні відповідно відносять також суб'єкти господарювання у яких середня кількість працівників не перевищує 10 осіб, а річний дохід не перевищує 2 мільйони євро. Критерії для малих і середніх підприємств подано у таблиці 2.

Таблиця 1. Визначення МСП у різних країнах

Європейський союз			
Тип підприємства	Чисельність персоналу	Оборот	Активи
Середнє	< 250	≤ € 50 m	≤ € 43 m
Мале	< 50	≤ € 10 m	≤ € 10 m
Мікро	< 10	≤ € 2 m	≤ € 2 m
Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН)			
Середнє	≤ 200		
Мале			
Мікро			
США			
Середнє	Між 100 та 499		
Мале	Між 20 та 49 осіб		
Мікро	≤ 20		
Світовий банк			
Середнє	≤ 300	≤ \$15 m	≤ \$15 m
Мале			
Мікро			

Таблиця 2. Визначення МСП в Україні

№ з/п	Найменування показника	Вид підприємства			
		Мікро	Мале	Середнє	Велике
1	Балансова вартість активів, євро	До 350 000	До 4 000 000	До 20 000 000	Більше 20 000 000
2	Чистий дохід від реалізації, євро	До 700 000	До 8 000 000	До 40 000 000	Більш 40 000 000
3	Середня кількість працівників, чол.	До 10	До 50	До 250	Більше 250

Джерело: на основі ч. 2 ст. 2 Закону № 996

В Україні сьогодні фінансування малого та середнього бізнесу обмежується незначною кількістю інструментів, пов'язаних в основному із банківською системою. Серед альтернативних банківським кредитам найпоширенішим інструментом є фінансовий лізинг. Асоціація лізингодавців

України на основі оприлюдненої НБУ звітності про підсумки роботи за 9 місяців 2021 року відзначає, що розмір ринку фінансового лізингу України сягнув 36 944 млн. грн. за звітній період, що на 79% більше порівняно з аналогічним періодом 2020 року.

Факторинг в Україні слабо розвинений: обсяг операцій з факторингу для МСП та великого корпоративного бізнесу за 2020 рік склав 21,5 млрд. грн., що не перевищує 0,5% ВВП України за 2020 рік (див. рис. 1). У порівнянні із 2019 роком, обсяг операцій з факторингу скоротився на 8,7% [4].

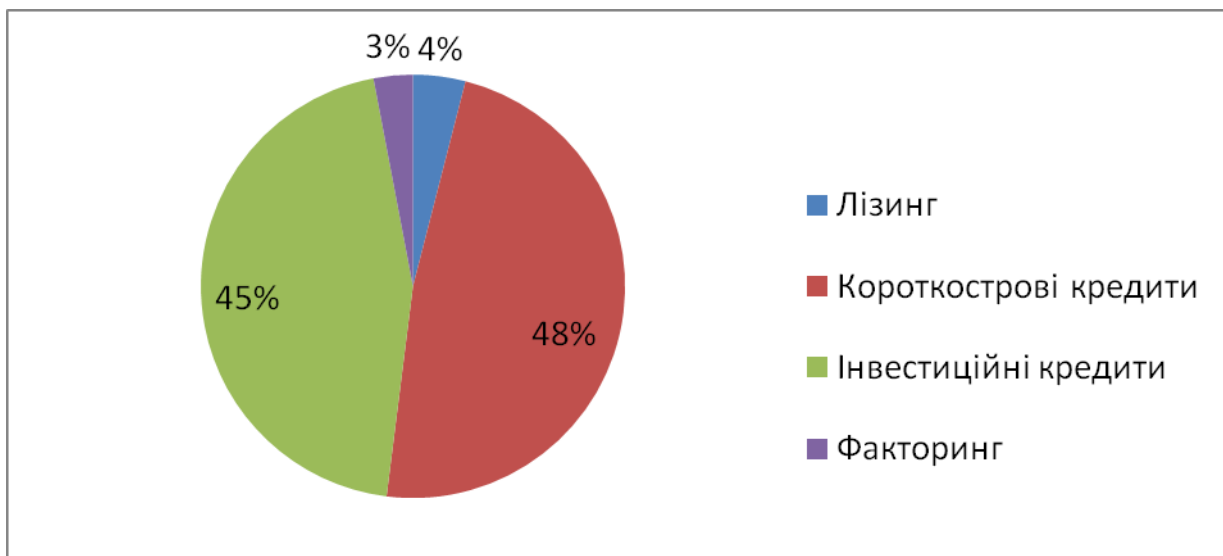

Рис. 1. Структура джерел фінансування МСП в Україні у 2020 році

Джерело: заданими НБУ [3]

Використання лізингу при фінансуванні МСП в країнах ЄС за період з квітня по вересень 2021 року зросло майже до допандемічного рівня, тоді як використання банківських кредитів, особливо грантів або субсидованих кредитів, помітно скоротилося (див. рис. 2).

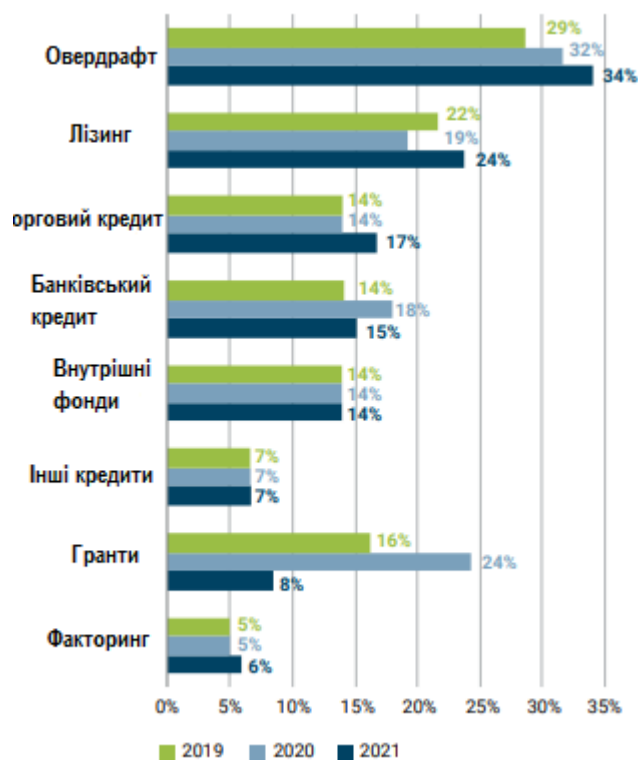

Рис. 2. Структура фінансування МСП в ЄС

Джерело: на основі [9]

У країнах ЄС використовують різноманітні програми підтримки розвитку малого та середнього бізнесу. Так, в Німеччині популярною є сек'юритизація, при правильному застосуванні якої може суттєво розширитись доступ до фінансування для МСП. Сек'юритизація як інструмент підтримки МСП забезпечує мультиплікативний ефект. У Франції та Литві надають перевагу гарантійним угодам зі значними перевагами для МСП щодо поліпшення умов фінансування. Леверидж та ефективне використання державних ресурсів, які мають на увазі у всіх описаних випадках, особливо важливі на тлі високого тягаря державного боргу в багатьох європейських країнах. Більше того, ефективна державна підтримка допоможе не лише пом'якшити наслідки кризи, а й протидіяти обмеженості існуючих ринкових механізмів у доступі МСП до фінансування, які існують не лише під час кризи, а й на постійній основі як фундаментальна структурна проблема.

Уряд України реалізує фінансові програми для розвитку МСП в Україні як правило через Фонд Розвитку Підприємництва. У жовтні 2021 року Фонд

розвитку підприємництва розпочав реалізацію нової Державної програми «Доступний фінансовий лізинг 5-7-9%», запровадження якої було обумовлено досягненням наступних цілей:

1. Посилення інвестиційної фінансової державної підтримки МСП, оскільки лізинг передбачає фінансування основних фондів МСП, що буде сприяти модернізації та зростанню обсягу інвестицій в розвиток підприємництва в Україні.

2. Вирівнювання рівня конкурентоздатності на фінансовому ринку та банків України та лізингових компаній, які завдяки Державній програмі «Доступні кредити 5-7-9%» отримали певні конкурентні переваги у залученні та обслуговуванні клієнтів серед малих та середніх підприємств.

3. Розширення та розвиток альтернативного джерела фінансування інвестицій малих та середніх підприємств – фінансового лізингу, який у порівнянні з банківським кредитом має ряд суттєвих переваг, привабливих для малого бізнесу: Відсутність необхідності внесення застави, менший розмір власного внеску підприємства, більш оперативний розгляд лізингової заявки та оформлення договору [4].

У Міністерстві фінансів України презентуючи програму «Доступні кредити 5-7-9%» відзначили, що «відсутність необхідності внесення застави, менший розмір власного внеску підприємства, більш оперативний розгляд лізингової заявки та оформлення договору – такі переваги лізингової форми фінансування, порівняно з класичним банківським кредитуванням» [5]. Обсяг фінансування програми наразі встановлено у розмірі 4 млрд. грн. і передбачає створення 90 тис. робочих місць.

Назва програми походить від субсидованих процентних ставок для різних типів МСП:

- 5% річних - для суб'єктів МСП з річною виручкою до 50 млн. грн. та створенням не менше 2 робочих місць протягом першого кварталу;
- 7% річних – для МСП із річним оборотом до 50 млн. грн.;
- 9% річних – для МСП із річною виручкою понад 50 млн. грн.;

- 0% і 3% лише під час карантину та після, для виробництва лікарських засобів та виробів медичного призначення.

Для невеликих компаній із високим потенціалом зростання лізинг може бути єдиним способом фінансування свого розвитку. Можна виокремити принаймні наступні причини на користь лізингу при придбанні автомобіля для малого та середнього бізнесу:

- 1) Економічний ефект. Покупка автомобіля для бізнесу означає великі початкові інвестиції не маючи до цього значних прибутків. Не потрібно витратити обігові кошти, щоб фінансувати придбання службового автомобіля. Крім цього, лізинговий договір включає витрати на огляд, залишкову вартість, відсотки, податки та страховку.
- 2) Пакет «все включено». При лізингу контракті, зазвичай покриваються всі витрати на технічне обслуговування автомобіля. Пакет включає як щорічний огляд, так і ремонт і допомогу при поломці. Коли настане час віддати автомобіль, підприємству не потрібно турбуватися про його продаж чи обмін, тому що лізингова компанія бере на себе всі ризики пов'язані із цим.
- 3) Гнучкість при прийнятті рішення. Лізинг пропонує гнучкість, масштабованість і контроль — неоціненну перевагу перед невизначеним майбутнім. Підприємство вибирає тривалість лізингу, укладає договір відповідно до індивідуальних потреб та бюджету. Лізингове фінансування зазвичай надається на основі грошових потоків позичальника, а не кредитної історії, активів чи капіталу. Таким чином, лізинг дає МСП з обмеженими фінансовими ресурсами можливість оформити лізинг із гнучкими платежами, які можуть бути прив'язані до грошових потоків компанії.
- 4) Пропонуються найновіші марки та моделі автомобілів. Лізинг пропонує широкий вибір сучасних марок і моделей автомобілів, а також надзвичайно привабливі контрактні пропозиції при виборі нового автомобіля. Це

зменшує ризик проблем з технічним обслуговуванням та втрати продуктивності, які характерні для старих автомобілів.

- 5) Відсутність потреби у заставі, оскільки сам об'єкт лізингу слугує заставою.
- 6) На відміну від банківських кредитів та боргових зобов'язань, лізингове фінансування накладає менше обмежень на управління, ніж банківські кредити. Обмеження також може бути у вигляді обмеження щодо передачі, суборенди або переміщення активу з його нинішнього місцезнаходження без офіційного дозволу лізингодавця.

Важливість різних причин використання лізингу стає очевиднішою при врахуванні розміру МСП. Так, у дослідженні [7] відзначається, що наприклад, середні підприємства, звертаються до лізингу з міркувань ціни, кращого управління грошовими потоками та відсутності необхідності надання застави. Навпаки, мікропідприємства вказали податкові пільги поряд із ціновими міркуваннями як основні причини використання лізингу. Цікаво, що відсутність заставних вимог видається менш важливою для мікропідприємств, ніж для малих чи середніх фірм. Причини використання лізингу різняться більше у розрізі країн, ніж галузей економіки, що може бути пов'язано з особливостями національного податкового та фіскального навантаження. Наприклад, питання забезпечення були найважливішими у Франції та Італії, тоді як податкові пільги були переважно в центрі уваги МСП у Великій Британії. Вибір певного об'єкту фінансування також залежить від типу інвестицій. МСП зазвичай орендують широкий спектр активів, проте найбільшу частку становлять транспортні засоби різних типів.

Фахівці Japan Economic Research Institute Inc. у своєму дослідженні [1] відзначають, що для фінансування інвестицій в основі засоби МСП в Україні лізинг стає все доступнішим, проте, враховуючи розмір лізингової плати, який зазвичай є більшим за кредитні платежі, більшість опитаних зазначили, що довгострокове джерело фінансування з нижчою відсотковою ставкою буде є привабливим для українських МСП.

Як зазначає Кишакевич Б.Ю. та Мігулка О.О. поширення лізингу в Україні гальмує той факт, що до теперішнього часу не має розуміння переваг цього альтернативного способу інвестування підприємницької діяльності. Річ у тім, що в кінцевому підсумку лізинг обходиться дещо дорожче за звичайну купівлю-продаж через неврахування нетривіальних вигод, таких як додатковий прибуток, отриманий від обороту звільненого завдяки лізингу власного капіталу [2].

Група німецьких аналітиків у своєму дослідженні [6] відзначає, що розвитку МСП в Україні перешкоджає ряд факторів, серед яких визначальним є відсутність доступного фінансування. Як аргумент наводиться той факт, що попит на фінансування МСП перевищує пропозицію, що призводить до дефіциту фінансування у розмірі 10,3 млрд. євро у 2021 р. порівняно з 9,3 млрд. євро у 2016 р.

Слід відзначити, що Європейський Союз останнім часом здійснює фінансову підтримку розвитку лізингового бізнесу в Україні. Так, з метою підтримки диверсифікації фінансування МСП, а саме надання лізингових послуг в Україні в лютому 2019 року ЄБРР виділив кредит у розмірі 324 млн. гривень лізинговій компанії ОTR Leasing. ЄС додатково було надано ОTR Leasing грант у розмірі 1 млн. євро.

Таким чином, можна стверджувати, що на сьогодні в Україні лізинг доступний як альтернатива кредитуванню, але процентна політика лізингових угод не настільки приваблива у порівнянні із кредитом, щоб заставити більшість автомобільних дистриб'юторів задуматися про інвестиції у розвиток ринку автомобільного лізингу для сегменту МСП.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Порівнюючи попит і пропозицію фінансових ресурсів на ринку, можна зробити висновок, що незважаючи на зростаючу фінансову підтримку держави абсолютний загальний дефіцит фінансування МСП, що оцінювався в 9,3 млрд. євро в 2016 році, збільшився до 10,3 млрд. євро в 2021 році. Усе це вказує на необхідності більш ширшого використання інноваційних інструментів

альтернативних до банківських кредитів з метою зростання зовнішнього фінансування малого та середнього бізнесу в Україні.

Якщо аналізувати український ринок фінансових послуг, до послуг якого найчастіше звертаються МСП, слід відзначити, що альтернативні фінансові інструменти відмінні від банківських кредитів, такі як лізинг, венчурний капітал, факторинг і т. д., все ще знаходяться у стадії розвитку. Це робить банківські кредити найбільш поширеним варіантом отримання зовнішнього фінансування для більшості МСП.

Поширенню лізингу в Україні перешкоджає також відсутність у споживачів розуміння переваг цього альтернативного способу інвестування підприємницької діяльності, оскільки часто не враховуються нетривіальні переваги, такі як, наприклад, додатковий прибуток, отриманий від обороту звільненого завдяки лізингу власного капіталу.

Література

1. Data Collection Survey on SME Policies and Loans in Ukraine. Final Report. Ukraine Ministry of Finance. Business Development Fund. March 2021. 68 p. URL:<https://openjicareport.jica.go.jp/pdf/12366720.pdf>
2. Кишакевич Б.Ю., Мігулка О.О. Методи оцінювання ефективності лізингових операцій. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2022. № 1. С. 220–228.
3. Офіційний сайт НБУ. Показники діяльності учасників ринку небанківських фінансових послуг. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#6>
4. Офіційний сайт Фонду розвитку підприємництва. Річний звіт за 2021 рік. 92 с. URL: https://bdf.gov.ua/storage/files//Report_UA_forWeb.pdf
5. Офіційний сайт Міністерства фінансів. Фінансовий лізинг – дієвий інструмент для розвитку ММСП та економіки країни. 16 Грудня 2021. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/finansovii_lizing_diievii_instrument_dlia_rozvitku_mm_sp_ta_ekonomiki_kraini-3239

6. Koriakin I., Kirchner R. Recent initiatives to increase financial SME support in Ukraine: Assessment and policy recommendations. *Berlin Economics. Policy study*. 2021. № 3. 45 p. https://www.german-economic-team.com/wp-content/uploads/2022/01/GET_UKR_PS_03_2021.pdf

7. Kraemer-Eis H., Lang F. The importance of leasing for SME finance. *EIF Working Paper Series*. 2012. № 15. 6 p.

8. Kaposty F., Klein P., Löderbusch M. *et al.* Loss given default in SME leasing. *Review of Managerial Science*. 2022. № 16. 1561–1597. URL: <https://doi.org/10.1007/s11846-021-00486-5>

9. Official site of Leaseurope. Annual review 2022. 28 p. URL: https://www.leaseurope.org/_flysystem/s3?file=2022-09/LEASEUROPE_AR%202022%20%284%29.pdf

References

1. The official website of Data Ukrainian Ministry of Finance (2021), “Collection Survey on SME Policies and Loans in Ukraine. Final Report”, Business Development Fund, available at: <https://openjicareport.jica.go.jp/pdf/12366720.pdf> (Accessed 07 March 2023).

2. Kyshakevych, B. and Mihulka, O. (2022), “Methods of evaluating the effectiveness of leasing operations”, *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky*. vol.1, pp. 220-227.

3. The official website of NBU (2022), “Performance indicators of non-bank financial services market participants”, available at: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#6> (Accessed 07 March 2023).

4. Official website of the Entrepreneurship Development Fund (2021), Annual report for 2021, available at: https://bdf.gov.ua/storage/files//Report_UA_forWeb.pdf (Accessed 07 March 2023).

5. Official website of the Ministry of Finance (2021), “Financial leasing is an effective tool for the development of MSMEs and the country's economy”, available at:

https://mof.gov.ua/uk/news/finansovii_lizing__diievii_instrument_dlia_rozvitku_mm_sp_ta_ekonomiki_kraini-3239 (Accessed 07 March 2023).

6. Koriakin, I. and Kirchner, R. (2021), “Recent initiatives to increase financial SME support in Ukraine: Assessment and policy recommendations”, *Berlin Economics. Policy study*, vol. 3, 45 p., available at: https://www.german-economic-team.com/wp-content/uploads/2022/01/GET_UKR_PS_03_2021.pdf (Accessed 07 March 2023).

7. Kraemer-Eis, H. and Lang F. (2012), “The importance of leasing for SME finance”, *EIF Working Paper Series*, vol. 15, 6 p.

8. Kaposty, F., Klein, P., Löderbusch M. *et al.* (2022), ”Loss given default in SME leasing”, *Review of Managerial Science*, vol. 16, pp. 1561–1597. <https://doi.org/10.1007/s11846-021-00486-5>

9. Official site of Leaseurope (2022), “Annual review”, available at: https://www.leaseurope.org/_flysystem/s3?file=2022-09/LEASEUROPE_AR%202022%20%284%29.pdf (Accessed 07 March 2023).

Стаття надійшла до редакції 20.03.2023 р.